

Kartenos miesto žalioji rūša

Vytautas Valenta

Vilniaus universitetas

*Žemaitiškas tradicinis
Kartenos miestelio
dvių galų didysis
namas apsuptas
želdinių. 2002 m.*

Vietovės kraštovaizdis, jo sudėtinės dalys ir ypač augalija ir reljefas daro teigiamą reikšmę ir parodo jo turtingumą ne tik vietiniams gyventojams, bet ir apsilankiusiesiems (1, 6)*. Toks yra Kartenos miestas, išsikūręs labai vaizdžioje gamtinėje aplinkoje. Jis yra gana netoli mūsų tautos gamtos perlų – Baltijos jūros, Palangos kurorto, pasaulinį pripažinimą turinčios Kuršių Neringos. Nepaprastai išraiškus yra aplinkos kalvotas reljefas. Jo kraštovaizdžio vertę didina pro miestą tekanti Minija. Ji, kaip ir pats miestas, apsupta įvairios augalijos. Gal visa tai ir lėmė čia gyvenančių žmonių mąstyseną ir pastangas įvairiais būdais ir formomis tausoti, puoselėti ir net didinti tą nuostabią gamtos dovaną. Prie šio proceso labai prisideda Kartenos vidurinė mokykla. Pedagogų kolektyvas nepaprastą auklėjamą dėmesį skiria moksleiviams, jų estetiniam ir dalykiniam ugdymui. Aplinkos grožis ir žmonių gerovės kėlimas yra pagrindiniai klausimai, kuriais rūpinasi miestelio seniūnija. Miestelio pakraštyje yra išsikūrusi Kartenos girininkija. Jos aplinka verta lankomų turistų vietovės vardo. Visa tai ir paskatino mus detaliau paanalizuoti Kartenos augaliją.

Tyrimų metodika įprastinė, dendrologinės krypties, su augalijos biogeografinė analize (4, 5). Pastaroji labai išryškina augančių augalų vertę. Augalijos tyrimai buvo atlikti 2002 m. tiesioginių maršrutų būdu, aplankant visose miestelio gatvėse bei gretimuose plotuose esančius želdinius, jų grupes ir juos įvertinant.

Atlikti tyrimai leido nustatyti sumedėjusios augalijos rūšinę sudėtį (5), jos būklę (3) ir gausumą. Augalija buvo padalinta į dvi grupes – medžių ir krūmų. Be to, buvo išskirti „Gatvių želdinių medžiai ir krūmai“ ir „Skverų ir sodybų želdiniai“ (1, 2 lentelės). Biogeografiškai paanalizuosime atskiras medžių ir krūmų rūšis.

* Skaičiai skliausteliuose nurodo naudotas literatūros sąrašo numerį. Sąrašas pateiktas straipsnio gale.

*Gražiai sutvarkyta
Kartenos vidurinės
mokyklos aplinka.
2002 m.*

Mažalapė liepa (*Tilia cordata mill*). Liepų rūšis labiausiai paplitusi Eurazijoje. Jos arealas apima beveik visą Europą ir dalį Vakarų Azijos. Atskiros didelės liepų salos yra Kaukaze, Užkaukazėje ir Krymo pusiasalyje. Alpių kalnuose liepos auga iki 1 200, Kaukaze – iki 1 800 m aukščiau jūros lygio. Lietuvoje liepos auga visoje teritorijoje, miškuose, upių ir ežerų pakrantėse. Ypač dažnos sodybose, pakelėse, gatvėse, parkuose. Lietuvoje gali būti iki 1 300 metų amžiaus ir 34 m aukščio. Šalyje apie 40 liepų laikomos gamtos paminklais. Plinta sėklomis, atlankomis, negausiai šaknų atžalomis. Liepa ištverminga šalčiams ir šalnoms, bet pažeidžiama įvairių ligų ir kenkėjų. Ypač daug žalos padaro amarai. Medienai būdinga vienoda sandara, tinka skaptuoti, drožinėti, tekinti. Liepos išskiria fitoncidų, o žiedai, lapai ir pumpurai naudojami kosmetikoje. Liepų aliejus tinka maistui. Žiedų arbata skatina prakaitavimą, šlapimo bei tulžies išsiskyrimą, mažina temperatūrą, slopina uždegimus, kosulį, ramina centrinę nervų sistemą. Nuovirų košele gydamos votys, spuogai, uždegimai.

Paprastasis klevas (*Acer platanoides L.*). Ši rūšis paplitusi Europoje, Kaukaze. Graikijoje, Albanijoje ir Pirėnų pusiasalyje pakyla iki 1 800 m aukščiau jūros lygio. Lietuvoje sutinkamas visoje šalyje, miškuose, kelių šlaituose, raguvose. Dažnai auginamas sodybose, pakelėse, parkuose, gatvėse. Gyvena iki 200–350 metų. Dauginasi sėklomis, kelmų ataugomis. Derėti pradeda 25–30 metų, pakenčia ūksmę. Pažeidžiamas įvairių ligų ir kenkėjų. Mediena tinka baldams, parketui, muzikos instrumentams, namų apyvokos daiktams. Sodinamas šlaitams sutvirtinti.

Paprastasis kaštonas (*Aesculus hippocastanum L.*). Paplitęs Balkanų pusiasalio pietuose, Šiaurės Graikijoje, Albanijoje, Pietų Bulgarijoje. Lietuvoje nuo seno auginamas parkuose, miestų gatvėse, pakelėse, sodybose. Medžio aukštis 20–35 m. Rudenį lapai pagelsta arba nuruduoja. Auga vidutiniškai sparčiai, gyvena iki 200–300 metų. Šalčiui atsparus, žydi tik saulėtoje vietoje. Atsparus miesto oro užterštumui.

Paprastasis ąžuolas (*Quercus robur L.*). Paplitęs beveik visoje Europoje ir Kaukaze. Skandinavijoje jis auga tik pietinėje dalyje. Lietuvoje miškuose ąžuolynai sudaro per 1,8% (2). Storiausias yra Stelmužės ąžuolas. Jo skersmuo – 2,8 m, aukštis – 19 m, o amžius apie 1 500 metų. Mediena tvirta ir patvari, naudojama baldams,

apdailai. Auga parkuose, skveruose, labai vertinamas. Dažnai pažeidžiamas vabzdžių, ligų. Daugiausiai žalos padaro ažuolinis lapsukis (*Tortrix viridana* L.). Turi ankstyvąją ir vėlyvąją formas. Gilėse daug angliavandenių, baltymų ir riebalų. Maisingumu jos prilygsta daržovėms. Gilėmis minta žvėrys, paukščiai.

Karpotasis beržas (*Betula pendula* Roth.). Rūšis paplitusi visoje Europoje, išskyrus Pirėnų pusiasalį, pietinę Balkanų pusiasalio dalį, Mažosios Azijos šiaurės rytuose, Kaukaze, Vakarų Sibire. Lietuva yra karpotojo beržo arealo centre. Beržo medynų plotai šalyje sudaro per 19,9% (2). Užauga iki 30–35 m aukščio. Plinta sėklomis, kelmų atžalomis, auga sparčiai. Gyvena iki 100–150 metų. Mediena plačiai naudojama baldams, sporto įrangai, fanerai, popieriui. Beržas auginamas sodybose, parkuose, kelių apsauginėse juostose. Dekoratyvus. Dažnai pažeidžiamas lapus graužiančių vabzdžių, liemenų kenkėjų. Beržo žievė naudojama vaistų, deguto, medžio anglies gamybai. Iš šakų rišamos šluotos, vantos. Lapai gali būti naudojami vitamininių miltų gamybai, arbatai arba jos mišiniams. Skani ir maistinga beržo sula. Dėl balto liemens, svyrančių šakų tinkamas dekoratyviniuose želdiniuose. Jis vadinamas pionierine medžių rūšimi, nes labai greitai atželia kirtavietėse, nenaudojamuose žemės ūkio plotuose.

Kalninė guoba (*Ulmus glabra* Huds). Paplitusi Europoje, Kaukaze, Mažosioje Azijoje, išskyrus šiaurinę Skandinaviją ir šiaurinius Rusijos rajonus. Lietuvoje grynų medynų nesudaro, o pasitaiko lapuočių ar eglės miškuose. Nereikli šviesai, mėgsta derlingus priemolio ir priemolio dirvožemius. Vidutiniškai atspari oro taršai. Pažeidžiama vabzdžių ir ligų, ypač guobų maro. Veisiama parkuose, prie sodybų.

Vakarinė tuja (*Thuja occidentalis* L.). Auga Šiaurės Amerikoje, Kanadoje. Sudaro grynusius medynus, taip pat auga kartu su kanadine cūga, veimutine pušimi. Auga lėtai, gyvena apie 400 metų, dirvožemiui mažai reikli, bet jautri sausras. Gali būti auginama ūksminguose miesto kiemuose, karpoma. Atspari šalčiui ir užterštam orui. Turi daug ir įvairių veislių, dekoratyvi.

Rūgštusis žagrenis (*Rhus typhina* L.). Paplitęs Šiaurės Amerikos rytuose. Kalnuose auga iki 1 500 m virš jūros lygio. Aukštis – 10–20 m, laja skėtiška, plati. Auga

Karteniškių mėgiama vakarinė tuja. 2002 m.

sparčiai, gyvena apie 20 metų, derėti pradeda 5 metų amžiaus, gausiai plinta šaknų atžalomis. Lietuvoje dažnai auginamas miestų, gyvenviečių želdiniuose, sodybose, dekoratyvus. Šalčiui atsparus. Mediena geltona, su rausvai rudu branduoliu, naudojama inkrustacijoms. Iš žiedų ir jaunų lapelių gaminami vaistai, iš vaisių – actas ir vaisvandeniai.

Baltasis gluosnis (*Salix alba L.*). Paplitęs Europoje, Kryme, Kaukaze, pasitaiko Vakarų ir Pietų Sibire, Vidurinėje ir Mažosioje Azijoje. Lietuvoje rūšis nereta, auga iki 20 m. Laja plačiai kiaušiniška, šakos svyrančios. Auga sparčiai, gyvena 100 ir daugiau metų. Derėti pradeda 8–12 metų. Dauginasi sėklomis ir vienu ar kelerių metų sumedėjusiais auginiais. Auga priesmėlio ir priemolio dirvožemiuose, šviesamėgis, atsparus šalčiams ir šalnoms. Turi daug porūšių, auginamas dekoratyviniuose želdiniuose. Paminėtinas *S. a. subsp. vitellina L.* Dažnas paupiuose. Lapus ir metūgius pažeidžia ligos ir vabzdžiai.

Paprastasis šermukšnis (*Sorbus aucuparia L.*). Paplitęs Europoje, dažnas visoje Lietuvoje. Užauga iki 10–15 m. Žydi gegužės–birželio mėnesiais, vaisiai prinoksta rugsėjį. Gausiai žydi ir dera tik saulėtose vietose. Mediena kieta, gaminami įvairūs dirbiniai. Vaisiai vitaminingi, valgomi, verdamos uogienės. Suaugęs medis duoda iki 60 kg vaisių. Tai ekologiškai plastiška rūšis, auginama sodybose, dekoratyviuose želdiniuose, miestų gatvėse.

Paprastoji eglė (*Picea abies (L.) H. Karst.*). Paplitusi Europoje. Šiaurės arealo riba beveik siekia miško ribą. Lietuvoje paprastoji eglė yra vienas iš labiausiai paplitusių medžių miškuose ir užima 23,4% bendro šalies medynų ploto. Užauga iki 30–40 (50) m aukščio. Mėgsta priesmėlio ir priemolio derlingus, drėgnokus dirvožemius. Turi daug atmainų; tai nulėmė genetinė prigimtis ir platus arealas. Ji labai jautri drėgmės nepritekliui. Turi daug ligų ir kenksmingų spyglius graužiančių ir liemenų kenkėjų. Dėl paviršinės šaknų sistemos dažnos vėjavartos. Labiausiai nukenčia nuo žievėgraužio tipografo (*Ips typographus L.*). Eglės mediena minkšta, lengva, naudojama popieriaus, celiuliozės, baldų ir muzikos instrumentų gamybai. Naudojama gyvatvorėms, užuovėjinėms sienoms įrengti, veisiamos kalėdinių eglių plantacijos.

Dygioji eglė (*Picea pungens Engelm.*). Paplitusi JAV, Uolinių kalnų regione. Daugiausiai yra Kolorado valstijoje. Auga kalnuose 1 800–3 300 m virš jūros lygio. Medžio aukštis – 20–30 m. Derėti pradeda sulaukusi 20 metų. Au-

Eglės puošia pavienes miestelio sodybas ir skverus. 2002 m.

ga lėtai, gyvena iki 400–600 metų. Mažai reikli dirvožemiui, atspari sausrui, šalčiui, užterštam miesto orui. Lietuvoje nuo seno auginama parkuose, miestuose, sodybose. Šiuo metu dažna. Labai nukenčia nuo kinivarpos dendroktono (*Dendroctonus micans*), o jų užpultus medžius dėl kenkėjo bemaž ištisinio buvimo po žieve tenka iškirsti. Šis kenkėjas Lietuvoje yra nauja ir reta rūšis. Yra kelios dygiosios eglės veislės ir formos.

Balzaminis kėnis (*Abies balsamea* L.). Paplitęs Šiaurės Amerikoje, Kanadoje. Auga lygumose ir kalnuose iki 1 500–2 500 m aukščio virš jūros lygio. Sudaro grynus medynus arba mišrius su kitais medžiais. Užauga iki 15–25 m aukščio. Lietuvoje nuo seno buvo auginamas dvarų parkuose. Tai gana dekoratyvus medis, išgyvena iki 100 metų. Dažnai apatinės šakos nudžiūsta, išretėja.

Žirniavaisis puskiparis (Chamaecyparis pisifera Siebold et Zucc.). Paplitęs Japonijoje, 500–1 800 m aukščiau jūros lygio. Medis užauga iki 50 m. Lietuvoje retai auginamas parkuose ir sodybose. Auga lėtai, šviesamėgis, jautrus šalčiui, sausroms ir drėgmei. Rytų Lietuvoje šaltomis žiemomis apšąla. Geriau išsilaiko vakarinėje šalies dalyje. Yra auginamos ir atskiros puskiparisių veislės.

Kanadinė cūga (*Tsuga canadensis* (L.) Carr.). Paplitusi Šiaurės Amerikos šiaurės rytuose, auga mišriuose medynuose. Kalnuose auga iki 750 m virš jūros lygio. Išauga iki 25–30 m aukščio, gyvena apie 500–600 metų. Mediena savybėmis panaši į eglės, naudojama statyboms, baldų gamybai. Auginama parkuose, sodybose visoje respublikoje. Turi atskirų veislių.

Europinis maumedis (*Larix decidua* Mill). Paplitęs Vidurio ir Rytų Europoje, Alpių, Karpatų, Sudetų kalnuose nuo 400 iki 1 800 m virš jūros lygio. Auga sparčiai, gyvena 500 metų, derėti pradeda 15–25 metų. Mėgsta derlingus vidutinio drėgnumo priemolio ir priemolio dirvožemius. Veisiamas miškuose ir parkuose, sodybose. Mediena tvirta, patvari. Jis yra šviesamėgis, atsparus šalčiui, vidutiniškai užterštam miestų orui.

Blizgantysis kaulenis (*Cotoneaster lucidus* Schltdl.). Paplitęs Rytų Sibire, Baikalo ežero regione, Centrinėje Azijoje. Krūmo aukštis siekia 2–3 m. Viršutinė lapų pusė ryškiai žalia, blizganti, rudenį lapai gelsvai raudoni. Žydi gegužės–birželio mėnesiais. Lietuvoje labai dažnas gyvatvorėse, karpomas, šalčiui atsparus.

Švelnioji gudobelė (*Crataegus mollis* (Torr. Et A. Gray) Scheele). Paplitusi Šiaurės Amerikos rytuose. 10 m aukščio medeliai. Jos dygliai 3–4 cm ilgio, storoki, tiesūs. Lapų viršus žalias, apačia šviesiai žalia. Rudenį lapai oranžiniai arba raudoni, dėmėti. Žydi gegužės–birželio mėnesiais, subrendę vaisiai nukrenta. Auginama miestuose, sodybose, labai tinkama gyvatvorėms, karpoma.

Vienpiestė gudobelė (*Crataegus monogyna* Jacq.). Auga Europoje, Afrikoje, Kryme, Kaukaze, Mažojoje Azijoje. Aukštis – 4–6 m, turi du ir daugiau liemenėlių, 1–5 cm ilgio dyglius. Žydi gegužės–birželio mėnesiais, žiedai balti. Derėti pradeda 5–8 amžiaus metais. Dažna visoje Lietuvoje, gyvena 200–300 m. Tinkama karpomoms gyvatvorėms.

Paprastoji karagana (*Caragana arborescens* Lam.). Lietuviškas sinonimas – geltonoji akacija. Randama Sibire, Šiaurės Kinijoje. Krūmas arba medelis užauga iki 6 m. Žydi gegužės–birželio mėnesiais, žiedai geltoni. Šviesamėgė, atspari šalčiui, sausroms, oro taršai. Lietuvoje dažna parkuose, sodybose, kelių, geležinkelių užuovėjinėse juostose.

Paprastasis buksmedis (*Buxus sempervirens L.*). Auga Viduržemio jūros kraštuose, Pietų ir Vidurio Europoje, Afrikoje. Krūmas arba medelis užauga iki 10 m aukščio, laja tanki. Žydi balandžio mėnesį, dauginamas sėklomis ir auginiais. Lietuvoje nuo seno buvo auginamas parkuose, dabar dažnas sodybose, skveruose, kapinėse. Rytų Lietuvoje apšąla. Rūšis turi veislių.

Paprastasis raugerškis (*Berberis vulgaris L.*). Auga Europoje, išskyrus šiaurinę jos dalį, Kryme, Kaukaze, Balkanuose, Šiaurės Turkijoje, Irane. Lietuvoje negausiai, visur. Tankus dygliuotas vasaržalis, apie 2 m aukščio krūmas. Žydi gegužės antrojoje pusėje–birželio pradžioje, žiedai nektaringi. Uogos valgomos ir perdirbamos. Jauni lapai vartojami maistui. Ant lapų parazituoja juodosios javų rūdys. Augalas dekoratyvus.

Tunbergo raugerškis (*Berberis thunbergii DC.*). Registruotas Japonijoje, Kinijoje. Jis išlinkusiomis šakomis, tankus rutuliškas krūmas iki 2,5 m aukščio. Jo ūgliai raudoni, žiedai geltoni, uogos pailgos, ryškiai raudonos. Žydi gegužės–birželio mėnesiais. Dažnai auginamas dekoratyviniuose želdiniuose, kartais apšąla.

Japoninė lanksva (*Spiraea Japonica L. f.*). Auga Japonijoje, Kinijoje. Jos šakelės bronzinio atspalvio, lapai pavasariį rausvi, žiedai tamsiai rožiniai. Dekoratyvus krūmas, tinka skveruose, prie sodybų.

Gražiažiedė veigelė (*Weigela Florida (Bunge) A. DC.*). Auga Šiaurės Kinijoje, Korėjos pusiasalyje. Žydi birželio–liepos mėnesiais, žiedai ryškiai rausvi. Šviesamėgė, šaltomis žiemomis apšąla. Auginama dekoratyviniuose želdiniuose, soduose. Yra kelios veislės.

Lenktašakė forsitija (*Forsythia suspensa (Thunb) Vahl.*). Paplitusi Šiaurės ir Centrinės Kinijos kalnuose. Siekia 2–3 m aukštį, platus krūmas. Žydi prieš sklaidžiantis lapams, balandžio–gegužės mėnesiais. Žiedai aukso geltonumo 2–3 cm ilgio. Auginama saulėtose, nuo vėjų apsaugotose vietose. Plinta šakų atlankomis, kartais apšąla. Auginama dekoratyviniuose želdiniuose, gyvenvietėse, sodybose.

Darželinis jazminas (*Philadelphus coronarius L.*). Manoma, kad kilęs iš Pietryčių Europos. Platus, rutuliškas, 0,5–2 m aukščio krūmas. Žydi birželio mėnesį, žiedai gelsvai balti, labai kvapūs. Šviesamėgis, mėgsta derlingus purius dirvožemius, atsparus užterštam orui. Auginamas miestuose, parkuose, gyvenvietėse.

Palaiplinė sedula (*Cornus sericae L.*). Paplitusi Šiaurės Amerikoje. Plačiai rutuliškas, 2–3 m aukščio krūmas, panašus į baltąją sedulą. Šakos išlinkusios, viršūnės siekia žemę. Žydi gegužės–birželio mėnesiais, auga sparčiai. Plinta sėklomis ir atžalomis. Plačiai auginama miestų želdiniuose, parkuose, kelių ir geležinkelių užuovėjinėse užtvarese.

Paprastasis sausmedis (*Lonicera xylosteum L.*). Paplitęs Europoje, Vakarų Sibire. Plačiai rutuliškas, 2–3 m aukščio krūmas. Žydi antrojoje gegužės–pirmojoje birželio pusėje. Plinta sėklomis, derėti pradeda 5 metų. Gerai plinta miško tankinėse, kirtavietėse. Dažnas trako krūmas. Lietuvoje labai dažnas, želdiniuose beveik neauginamas.

Šermukšniapė lanksvūnė (*Sorbaria sorbifolia (L.) A. Braun.*). Auga Sibire, Kinijoje, Japonijoje. Krūmas 2 m aukščio. Žydi birželio–liepos mėnesiais, žiedai balti. Gausiai plinta šaknų atžalomis, dažna parkuose, miesto želdiniuose, atspari šalčiams, pakenčia unksmę.

Baltauogė meškytė (*Symphoricarpos Albus (L.) S. F. Blake*). Paplitusi Šiaurės Amerikoje, 1–1,5 m aukščio krūmas. Žiedai švelniai rausvi, žydi gegužės mėnesį, pakartotinai – iki rugsėjo. Uogos rutuliškos, baltos. Lietuvoje dažna miesto želdiniuose, senuose parkuose.

Paprastoji medlieva (*Amelanchier ovalis Medik.*). Paplitusi Vidurio ir Pietų Europoje, Kryme, Kaukaze, Mažonoje Azijoje, Šiaurės Afrikoje. Iki 3 m stačiomis šakomis krūmas. Žiedai balti, žydi gegužės mėnesį, vaisiai 8 mm, tamsiai mėlyni, subręsta liepos–rugspjūčio mėnesiais, sultingi, skanūs. Auginama miestų skveruose, sodybose.

Kazokinis kadagys (*Juniperus sabina L.*). Auga Pietų ir Vidurio Europos kalnuose, Kryme, Kaukaze, Pietų Urale, Kazachstane, Altajaus, Tian Šanio kalnuose, Mongolijoje, Šiaurės Vakarų Kinijoje. Dažniausiai dvinamis, 2 m aukščio, 10–15 m skersmens. Auga lėtai, gyvena 100 metų. Dirvožemiui mažai reiklus, šviesamėgis, atsparus šalčiui, užterstumui, nuodingas, išidūrus susidaro ilgai negyjančios pūslės. Puolamas grybo *Gymnosporangium sabine*, kurio sporos vasaros metu užkrečia kriausių vaisius ir lapus, jie skursta. Lietuvoje tai vienas dažniausiai introdukuotų kadagių. Auginamas skveruose, alpinariumuose, kapinėse.

Paprastasis kadagys (*Juniperus communis L.*). Paplitęs Europoje, Azijoje, Šiaurės Amerikoje. Dvinamis 3–5 m ir aukštesnis (9–10 m) krūmas. Krūmai turi po kelis dažniausiai kreivus liemenis ir yra plačiai išsišakoję. Medžių laja tanki. Spygliai gyvena 4 metus. Kankorėžiai rutuliški, 6–9 mm skersmens, juodai mėlyni. Sporifikuoja balandžio pabaigoje–gegužės pradžioje. Derėti pradeda 10 metų amžiaus. Gausus derlius kartojasi kas 3–5 metai. Gyvena kelis šimtus metų. Kankorėžiai subręsta antraisiais metais. Mediena tvirta, naudojama tekintiems ir drožtiems gaminiams. Iš kankorėžių ir sėklų gaminamas kadagių aliejus. Kankorėžiai vartojami medicinoje, veterinarijoje. Auga miškuose, pelkėse. Lietuvoje dažniausiai plinta pušnyuose. Šviesamėgis, jautrus oro užterstumui. Auga kaimo sodybose, pakelėse. Yra dekoratyvinių veislių.

Kalninė pušis (*Pinus mugo Turra*). Vidurio ir Vakarų Europos kalnų augalas. Karpatuose ir Alpėse auga iki 2 500–2 700 m aukščio virš jūros lygio. Krūmas būna 3–5 m aukščio, turi kelis liemenėlius, dažniausiai kreivas medelis. Sporifikuoja gegužės pabaigoje–birželio pradžioje. Kankorėžiai subręsta kitų metų rugspjūčio mėnesį. Vieni medžiai daugiau mezga moteriškųjų, kiti – vyriškųjų strobilų. Lėtai auga, gyvena iki 300 metų. Derėti pradeda 6–10 metų amžiaus. Gausiai dera kas 2–3 metai. Kalninės pušies medynai patikimai saugo smėlio kopas. Auginama parkuose, skveruose, sodybose, stačiuose šlaituose, apsauginėse juostose. Dekoratyviniuose želdiniuose auginama grupėmis ir pavieniui.

Paprastasis uosis (*Fraxinus excelsior L.*). Paplitęs visoje Europoje. Aukštis – 20–30 m. Žydi prieš skeleidžiantis lapams, gegužės mėnesį. Auga sparčiai, gyvena 200–300 metų, mėgsta karbonatingus priemolius. Šviesamėgis, žydi vėlai. Šalyje uosynai užima 2,7 proc. miškų ploto. Auginamas miškuose, parkuose, pakelėse, sodybose, dekoratyvus. Rudenį lapai dažnai nepagelsta.

Kartenos miestelio sumedėjusios augalijos vyravimas parodytas 1 ir 2 lentelėje.

1 lentelė

Gatvių želdinių medžių ir krūmų rūšinė sudėtis, %

Eil. Nr.	Medžių pavadinimas	Kiekis	Eil. Nr.	Gyvatvorių augalų pavadinimas	Kiekis
1.	Mažalapė liepa – <i>Tilia cordata</i>	39	1.	Alyvos – <i>Syringa</i>	27
2.	Dygioji eglė – <i>Picea pungens</i>	23	2.	Blizgantysis kaulenis – <i>Cotoneaster lucidus</i>	19
3.	Paprastasis klevas – <i>Acer platanoides</i>	22	3.	Vanhuto lanksva – <i>Spiraea vanhouttei</i>	13
4.	Paprastasis kaštonas – <i>Aesculus hippocastanum</i>	3	4.	Vienpiestė gudobelė – <i>Crataegus monogyna</i>	12
5.	Paprastasis uosis – <i>Fraxinus excelsior</i>	3	5.	Vakarinė tuja – <i>Thuja occidentalis</i>	11
6.	Europinis maumedis – <i>Larix decidua</i>	3	6.	Baltauogė meškytė – <i>Symphoricarpos albus</i>	6
7.	Karpotasis beržas – <i>Betula pendula</i>	3	7.	Šermukšniapė lanksvūnė – <i>Sorbaria sorbifolia</i>	4
8.	Paprastoji eglė – <i>Picea abies</i>	2	8.	Paprastoji eglė – <i>Picea abies</i>	2
9.	Paprastasis ažuolas – <i>Quercus robur</i>	1	9.	Skėstašakė slyva – <i>Prunus cerasifera</i>	
10.	Kalninė guoba – <i>Ulmus glabra</i>	1	10.	Bumaldo lanksva – <i>Spiraea Bumalda</i>	1
			11.	Mažalapė liepa – <i>Tilia cordata</i>	1
			12.	Paprastasis buksmedis – <i>Buxus sempervirens</i>	1
			13.	Paprastoji karagana – <i>Caragana arborescens</i>	1

1 lentelėje pateikti tyrimų duomenys rodo, kad Kartenoje gatvės želdiniuose iš 10 registruotų medžių vyrauja mažalapė liepa (39%), dygioji eglė (23%) ir paprastasis klevas (22%). Jų būklė ir išorinė morfologija gera. Gatvių želdiniuose registruojami ir tokie medžiai, kaip uosis, ažuolas, maumedis, kurie kitur yra reti. Gatvių želdiniuose pavieniui pasitaiko ir kaštonas, karpotasis beržas, paprastoji eglė. Aptikome ir kalninę guobą, kuri dažnai pažeidžiama guobų maro. Čia ji buvo sveika, gražios išvaizdos.

Miestą puošia didelė gausa skverų ir sodybų želdinių. Tai ir medžiai, ir krūmai, gyvatvorės, gelės (2 lentelė).

2 lentelė

Skverų ir sodybų medžių ir krūmų rūšinė sudėtis, %

Eil. Nr.	Medžių pavadinimas	Kiekis	Eil. Nr.	Augalų pavadinimas	Kiekis
1.	Vakarinė tuja, koloninė forma – <i>Thuja occidentalis</i>	35	1.	Paprastasis buksmedis – <i>Buxus sempervirens</i>	25
2.	Obelys – <i>Malus</i>	17	2.	Alyvos – <i>Syringa</i>	22
3.	Vyšnios – <i>Cerasus</i>	14	3.	Kazokinis kadagys – <i>Juniperus sabina</i>	21
4.	Rūgštusis žagrenis – <i>Rhus typhina</i>	14	4.	Gražiažiedė veigelė – <i>Weigela Florida</i>	5
5.	Baltasis gluosnis – <i>Salix alba f. Vittelina</i>	4	5.	Lenktašakė forsitija – <i>Forsythia suspensa</i>	5
6.	Mažalapė liepa – <i>Tilia cordata</i>	4	6.	Paprastasis kadagys – <i>Juniperus communis</i>	5
7.	Dygioji eglė – <i>Picea pungens</i>	4	7.	Kalninė pušis – <i>Pinus mugo</i>	2
8.	Paprastasis šermukšnis – <i>Sorbus aucuparia</i>	4	8.	Darželinis jazminas – <i>Philadelphus coronarius</i>	2

(tęsinys)

Eil. Nr.	Medžių pavadinimas	Kiekis	Eil. Nr.	Augalų pavadinimas	Kiekis
9.	Paprastasis uosis – <i>Fraxinus excelsior</i>	1	9.	Vakarinė tuja f. rutuliška – <i>Thuja occidentalis</i> var. <i>hoveyi</i>	2
10.	Balzaminis kėnis – <i>Abies balsamea</i>	1	10.	Tunbergo raugerškis – <i>Berberis thunbergii</i>	3
11.	Žirniavaisis puskiparisis – <i>Chamaecyparis pisifera</i>	1	11.	Paprastasis raugerškis – <i>Berberis vulgaris</i>	1
12.	Kanadinė cūga – <i>Tsuga canadensis</i>	1	12.	Paprastasis sausmedis – <i>Lonicera xylosteum</i>	1
13.	Paprastoji eglė – <i>Picea abies</i>	Apsauginė siena	13.	Įvairių spalvų rožės – <i>Rosa</i>	2
			14.	Paprastasis šermukšnis – <i>Sorbus aucuparia</i>	1
			15.	Palaipinė sedula – <i>Cornus sericea</i>	1
			16.	Švelnioji gudobelė – <i>Crataegus submollis</i>	1
			17.	Paprastoji medlieva – <i>medleva Amelanchier</i>	Ne-kar-poma siena
			18.	Šviesioji hortenzija – <i>Hydrangea arborescens</i>	1

Miestų puošia labai didelė gausa gyvatvorių. Dauguma jų yra gerai prižiūrimos, turi reikiamą dekoratyvinę išvaizdą. Gyvatvorės juosia nuo gatvių pusės gyvenamuosius namus, sodybas. Pačios gražiausios, išsiskiriančios savo dekoratyviškumu, ir dažniausiai sutinkamos gyvatvorės yra blizgančiojo kaulenio, vienpiestės gudobelės. Labai dažnos gyvatvorės yra iš alyvų, lanksvų, tačiau jų priežiūra darbo jėgos ir lėšų sąnaudų atžvilgiu yra didesnė. Gana įdomios savo dekoratyviškumu yra tujų gyvatvorės. Jos miestų želdiniuose yra retesnės, tačiau savo išvaizda gana maloniai nuteikiančios. Gyvatvorių augalų sąrašą papildoma ir baltuogė meškytė, pa-

Gražiai prižiūrimos sodybų gyvatvorės – neatskiriama Kartenos vaizdinio dalis. 2002 m.

Įvairių rūšių gėlių darželiai, esantys prie namų, nuo gatvės atskiriami karpomąja gyvatvore. 2002 m.

prastoji karagana, paprastoji eglė. Atskirai tenka pažymėti tokius labai retai panaudotus gyvatvorėms augalus, kaip Bumaldo lanksvą, paprastąjį buksmedį. Gana savitai atrodo gyvatvorė iš skėstašakės slyvos. Tiesa, jos aukštis siekė per 3 metrus ir atstojo žaliąją sieną nuo judrios gatvės. Tai rodo ne tik įdomią miesto dekoracinę situaciją, bet ir miesto gyventojų domėjimąsi įvairia augalija.

Saviti duomenys gauti tiriant skverų ir sodybų medžius ir krūmus (2 lentelė). Medžių registruota net 14 rūšių. Iš jų vyrauja vakarinės tujos koloninė forma (35%), rūgštusis žagrenis (14%), o iš vaismedžių – obelys (17%) ir vyšnios (14%). Retokai auginami tokie dekoratyvūs augalai, kaip baltasis gluosnis (4%), mažalapė liepa, paprastasis šermukšnis. Pavieniai auga gana dekoratyvūs augalai – kanadinė cūga, balzaminis kėnis, žirniavaisis puskiparisis. Gana didelis sąrašas dekoratyvių krūmų, augančių skveruose ir sodybų želdiniuose. Jis siekia per 18 rūšių. Iš jų dažniausiai auginami labai dekoratyvūs augalai, pavyzdžiui, paprastasis buksmedis (25%), kuri karpant suteikiamos įvairios dekoratyvinės formos. Želdiniuose dažnos alyvos (22%), kazokinis kadagys. Nors ir negausiai, bet aptinkama ir labai dekoratyvių augalų – gražiažiedė veigelė, lenktašakė forsitija, kalninė pušis, paprastasis kadagys. Labai dekoratyvus yra tunbergo raugerškis. Paprastoji medlieva gyventojų naudojama kaip žalia, gyvatvorės pavidalo karpoma siena, kurios aukštis siekia 3 ir daugiau metrų.

Sodybose, kartais ir skveruose, gausu įvairių gėlių, tiek vienmečių, tiek ir daugiamečių. Įveistos žolių vejos yra prižiūrimos, jose meniškai įkomponuoti gėlynai. Vyrauja rožės, lelijos, bijūnai, raganės. Klombose dažni nasturtai, hortenzijos, jurginai. Plytinių namų sienos daug kur dengiamos penkialapio vinvyčio juostomis.

Atskirai būtina aptarti amžino poilsio – kapų želdinius. Kapų išorę beveik ištiesai juosia suaugę klevai, o už tvoros – viduje ošia suaugusios liepos. Akivaizdi skoninga kapų priežiūra, maloniai nuteikia gausus kiekis vienmečių ir daugiamečių dekoratyvinių augalų. Vyrauja paprastasis buksmedis, kazokinis kadagys, rutuliška tuja. Gražiai šioje aplinkoje atrodo puskiparisis, kukmedis. Nepamiršta ir darželių gėlė rūta, kuri yra karpoma.

Tačiau Kartenoje yra ir pavienių apleistų ir netvarkomų sodybų, prie kurių kažkada įveistos gyvatvorės praradusios savo grožį. Bet tokių sodybų yra ir kituose mūsų miesteliuose.

*Kartenos kapinės.
2002 m.*

*Str. autoriaus
nuotraukos*

Apibendrinant atliktų tyrimų duomenis, galima teigti, kad Kartenos miesto aplinką labiausiai tvarko trys institucijos – vidurinė mokykla, seniūnija ir girininkija. Ypač pažymėtina Kartenos vidurinė mokykla, kurioje gausu gėlių, vyrauja tvarka ir švara. Mokyklos aplinkoje, be dekoratyvinių augalų, yra ir medžio skulptūrų. Grožio simboliu gali būti ir Kartenos girininkija, kurios nedidelėje teritorijoje žolinė veja nusagstyta dekoratyviniais augalais, rožynais, medžio skulptūromis.

Taigi keliaudami apsilankykite Kartenoje, pasigėrėkite šiuo nuostabiu krašto kampeliu, pabendraukite su vietiniais mielais žmonėmis ir tai suteiks Jums didelę fizinę ir dvasinę palaimą.

Literatūra

1. Bučas J. *Kraštovarkos pagrindai*, Kaunas, 2001.
2. *Lietuvos miškų statistika*, 2006.
3. *Miško apsaugos vadovas*, Kaunas, 2000.
4. Navasaitis M. ir kiti. *Lietuvos dendroflora*, Kaunas, 2003.
5. Navasaitis M. *Dendrologija*, Vilnius, 2004.
6. Vilkonis K. *Lietuvos žaliasis rūbas*, Kaunas, 2001.

Straipsnio rankraštis gautas 2007 12 12, serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslo darbų komisijos įvertintas 2008 01 21, skelbti parengtas 2009 03 23.

Straipsnis numatomas spausdinti „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoje „Kartena“ (vyr. redaktorius ir sudarytojas *Virginijus Jocys*).

Straipsnio kalbos redaktorius *Albinas Masaitis*, korektorė *Rasa Kašėtienė*, anglų k. redaktorius, vertėjas *Aloyzas Pranas Knabikas*.

Straipsnio priedai, skelbiami atskirai (specializuotuose rinkinio skyriuose):

1. Straipsnio santrauka anglų kalba.
2. Žinios apie autorių.

© Skelbiant ar bet koku būdu panaudojant bet kurį svetainės www.llt.lt tekstą ar jo dalį kartu su juo privaloma skelbti interneto svetainės „Lietuvos lokaliniai tyrimai. www.llt.lt“ visą nesutrumpintą pavadinimą, straipsnio autorių, straipsnio pavadinimą, „Lietuvos valsčių“ serijos ir monografijos, kuriai straipsnis parašytas, pavadinimus bei straipsnio paskelbimo svetainėje www.llt.lt datą.